

Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică¹

Pe baza unei experiențe de peste două decenii în promovarea educației pentru cetățenie democratică, a educației pentru drepturile omului și a educației interculturale și având în vedere faptul că una dintre misiunile esențiale ale sistemelor educative este aceea de a pregăti tinerii pentru asumarea cu succes a rolului de cetățean, **Consiliul Europei a elaborat un Cadru de referință al competențelor pentru cultură democratică**. Cadrul de referință a fost adoptat ca reper pentru politicile educaționale de Conferința Permanentă a Miniștrilor Educației din cadrul Consiliului Europei (2016) și este inclus în Recomandarea Consiliului Uniunii Europene privind valorile comune, educația incluzivă și dimensiunea europeană a predării (2018).

Noțiunea de **”cultură democratică”** are în vedere faptul că într-o societate democratică în care există diversitate culturală este important ca, dincolo de existența unor instituții și legi democratice, principiile democrației, drepturilor omului, statului de drept și importanța promovării unor relații interculturale pozitive trebuie să fie înțelese și asumate de cetățeni.

Termenul de **„competență”** se referă la resursele psihologice care trebuie să fie mobilizate și puse în aplicare pentru a răspunde cerințelor și provocărilor situațiilor democratice și interculturale.

Cadrul de referință este disponibil în versiunea originală în limba engleză la www.coe.int/competences, iar în limba română la www.ccd.intercultural.ro și are trei volume:

Volumul 1 conține modelul de competențe: 20 de competențe împărțite în patru categorii – valori, atitudini, abilități și cunoștințe și înțelegere critică – precum și informații despre istoricul modelului, modul cum a fost dezvoltat și cum ar trebui folosit².

Volumul 2 conține descriptorii de competență, adică afirmații care definesc scopuri și rezultate ale învățării pentru fiecare competență. Acești descriptorii au menirea de a ajuta profesioniștii din domeniul educației să creeze situații de învățare care să le permită să observe comportamentul elevilor în legătură cu o anumită competență

Volumul 3 oferă îndrumări cu privire la modul în care poate fi folosit modelul de competențe în șase contexte educaționale: curriculum, didactică, evaluare, formarea profesorilor, abordarea la nivelul întregii școli și prevenirea radicalizării și extremismului.

Institutul Intercultural Timișoara a contribuit în mod activ la elaborarea Cadrului de referință și susține aplicarea acestuia în România, în parteneriat cu Ministerul Educației Naționale și cu Institutul de Științe ale Educației. Cadrul de referință se regăsește în curriculumul de educație socială pentru gimnaziu și este aplicat, de exemplu, prin programul de promovare a metodei Proiect: Cetățeanul, implementat de Institutul Intercultural Timișoara în parteneriat cu Ministerul Educației Naționale și cu sprijinul Romanian-American Foundation. Consiliul Europei susține utilizarea Cadrului de referință la toate disciplinele și la toate nivelurile de educație, precum și la nivelul întregii școli.

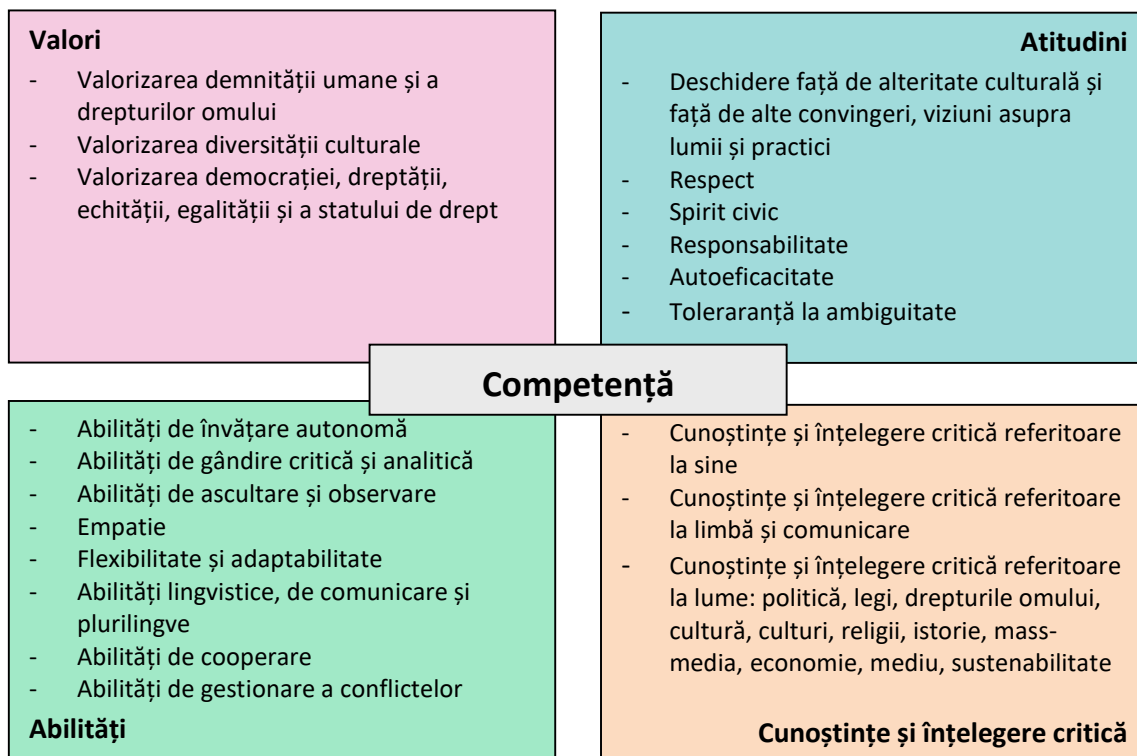
¹ Prezentul document este elaborat pe baza publicațiilor Consiliului Europei dar conținutul său nu reflectă neapărat politica oficială a Consiliului Europei.

² Argumentele care stau la baza modelului de competențe și procesul prin care au fost identificate aceste competențe sunt descrise pe larg în: Consiliul Europei (2016), *Competences for democratic culture: living together as equals in culturally diverse democratic societies* (Competențe pentru cultura democratică: trăind împreună ca egali în societăți democratice diverse din punct de vedere cultural), Council of Europe Publishing, Strasbourg, www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture

Modelul competențelor pentru cultura democratică

Cadrul de referință oferă un model conceptual al competențelor necesare pentru asumarea în mod eficace și adecvat a rolului de cetățean într-o societate democratică caracterizată de diversitate culturală. Modelul conține 20 de elemente, împărțite în patru categorii: valori, atitudini, abilități și cunoștințe și înțelegere critică.

Cele 20 de competențe incluse în modelul competențelor:

Aceste 20 de elemente de competență sunt rareori mobilizate și puse în aplicare separat. O anumită situație va necesita în general activarea și aplicarea simultană sau succesivă a unui întreg ansamblu de elemente de competență, într-o manieră dinamică și orchestrată, permițând persoanei să se adapteze corespunzător și eficient la cerințele și provocările specifice situației.

VALORI

Valorile sunt convingeri generale despre scopurile dezirabile pe care oamenii ar trebui să se străduiască să le atingă în viață. Acestea motivează acțiunile și servesc ca principii orientative pentru luarea unei decizii cu privire la modul de a acționa. Valorile transcend acțiuni și contexte specifice și au o însușire normativă și prescriptivă cu privire la ce s-ar cuveni să se facă sau să se gândească în diferite situații. Fără o precizare a valorilor importante pentru o societate democratică și interculturală, restul elementelor de competență din cadrul modelului ar putea servi multor altor tipuri de ordine politică, inclusiv celor de tip nedemocratic. De exemplu, cineva poate fi un cetățean responsabil, cu bune abilități de comunicare și bine informat din punct de vedere politic într-o dictatură de tip totalitar, dacă ar exista un alt tip de valori la baza judecăților, deciziilor și acțiunilor sale. Astfel, valorile pe care le conține modelul cadrului de referință se află în centrul competenței democratice și sunt esențiale pentru caracterizarea acestui tip de competență.

Valorizarea demnității umane și a drepturilor omului

Primul set de valori se bazează pe convingerea generală că toate ființele umane au aceeași valoare, aceeași demnitate, au dreptul la același respect și la aceleași drepturi ale omului și libertăți fundamentale și ar trebui să fie tratate ca atare. Aceasta presupune convingerea că drepturile omului sunt universale, inalienabile și indivizibile și se aplică tuturor fără deosebire. Drepturile omului asigură setul minim necesar de mijloace de protecție esențiale pentru o viață demnă și asigură o bază esențială pentru libertate, egalitate, dreptate și pace în lume.

Valorizarea diversității culturale

Al doilea element de competență se bazează pe convingerea generală că alte afilieri culturale, variabilitatea și diversitatea culturală și pluralismul perspectivelor, punctelor de vedere și practicilor ar trebui să fie privite pozitiv, apreciate și prețuite. Aceasta presupune că diversitatea culturală este un bun al societății, că oamenii pot învăța și beneficia de pe urma perspectivelor diverse ale altora și că diversitatea culturală ar trebui să fie promovată și protejată. Interacțiunea între oameni, indiferent de diferențele culturale percepute ar trebui bazate pe dialog intercultural în scopul asigurării conviețuirii ca egali în societate. Există o tensiune potențială între valorizarea drepturilor omului și valorizarea diversității culturale: într-o societate care a adoptat drepturile omului ca valoare fundamentală, valorizarea diversității culturale va avea anumite limite, impuse de nevoia de a promova, respecta și apăra drepturile omului și libertățile altor oameni. Astfel, diferitele credințe și practici culturale ar trebui să fie apreciate doar dacă nu încalcă drepturile omului și libertățile fundamentale.

Valorizarea democrației, dreptății, echității, egalității și a statului de drept

Al treilea set de valori se bazează pe o serie de convingeri legate de felul în care ar trebui să funcționeze și să fie guvernate societățile. Toți cetățenii ar trebui să poată să participe la fel (direct sau indirect, prin reprezentanți aleși) la procedurile prin care sunt formulate și stabilite legile care servesc pentru a organiza societatea, să se implice activ în procedurile democratice care funcționează la nivelul societății lor (aceasta însemnând inclusiv dreptul de a nu participa în anumite cazuri, din motive ce țin de conștiință sau de situație). Deciziile trebuie să fie luate de majoritate, dar trebuie să fie asigurat și tratamentul corect și echitabil al minorităților de orice fel. Dreptatea socială, echitatea și egalitatea ar trebui să funcționeze la toate nivelurile societății. Statul de drept presupune ca toți membrii societății să fie tratați corect, echitabil, imparțial și la fel, în conformitate cu legile care se aplică tuturor.

ATITUDINI

O atitudine reprezintă orientarea mentală generală pe care o adoptă o persoană față de cineva sau ceva (de exemplu, o persoană, un grup, o instituție, o problemă, un eveniment, un simbol). Atitudinile au de obicei patru componente: o convingere sau opinie despre obiectul atitudinii, o emoție sau un sentiment față de obiect, o evaluare (pozitivă sau negativă) a obiectului și o tendință de a se comporta într-un anumit fel față de obiect.

Deschiderea față de alteritate culturală și față de alte convingeri, viziuni asupra lumii și practici

Deschiderea este o atitudine, fie față de alte persoane care sunt percepute ca având afilieri culturale diferite de cele proprii, fie față de viziuni asupra lumii, convingeri, valori și practici

care diferă de cele proprii. Deschiderea implică sensibilitate față de diversitatea culturală, curiozitate și interes pentru a învăța despre alte orientări și afilieri culturale și alte viziuni asupra lumii, convingeri, valori și practici, precum și dispoziția de a amâna judecarea și neîncrederea în ceea ce este diferit și de a analiza propriile convingeri, valori și practici. Deschiderea presupune de asemenea disponibilitatea emoțională de căutare de oportunități pentru dezvoltarea de relații cu alții care sunt percepuți ca fiind diferiți de sine.

Respectul

Respectul este o atitudine de apreciere, recunoaștere și considerație față de cineva sau ceva (de exemplu, o persoană, o convingere, un simbol, un principiu, o practică).³ Un tip de respect care este deosebit de important în contextul unei culturi a democrației este respectul acordat altor persoane care sunt percepute ca având afilieri culturale diferite sau convingeri, opinii sau practici diferite de cele proprii. Acest tip de respect nu impune minimalizarea sau ignorarea diferențelor propriu-zise care pot exista între sine și celălalt, care uneori pot fi semnificative și profunde, nici nu necesită aprobarea, adoptarea sau „convertirea” la ceea ce este respectat. În schimb, este o atitudine care implică aprecierea demnității și dreptului celeilalte persoane de a avea acele afilieri, convingeri, opinii sau practici, recunoscând și confirmând în același timp diferențele care există între sine și celălalt. Atitudinea de respect este necesară pentru a facilita atât interacțiunea democratică, cât și dialogul cu alți oameni. Totuși, respectul trebuie să aibă anumite limite: nu trebuie să se acorde respect față de conținutul convingerilor și opiniilor sau stilurilor de viață și practicilor care încalcă demnitatea, drepturile omului și libertățile altora.⁴ Conceptul de respect reflectă mai bine decât conceptul de toleranță atitudinea care este necesară pentru o cultură a democrației. Toleranța poate, în unele contexte, să transmită conotația îndurării pur și simplu sau a împăcării cu starea de diferență și o atitudine de superioritate, de la cineva care tolerează la cineva sau ceva care este tolerat. Respectul se bazează pe recunoașterea demnității, drepturilor și libertăților celorlalți și a relației de egalitate între sine și ceilalți.

Spiritul civic

Spiritul civic reprezintă o atitudine de solidaritate și datorie față de o comunitate sau un grup social, dincolo de persoanele apropiate din familie sau grupul de prieteni. Există numeroase tipuri de grupuri care pot fi relevante în acest sens, de exemplu, oamenii care trăiesc într-o anumită zonă geografică (cum ar fi un cartier, un oraș, o țară, un grup de țări, sau chiar întreaga lume, în cazul „comunității globale”), un grup bazat pe diferite criterii de apartenență (etnia, religia, preferința pentru anumite activități, etc.) sau orice alt fel de grup social sau cultural căruia persoana simte că îi aparține. Fiecare persoană aparține unor grupuri multiple și poate avea spirit civic față de acestea.

³ Între respect și valori există o strânsă legătură în două moduri: o valoare poate face obiectul respectului (adică o valoare poate fi respectată) și poate funcționa și ca fundament al respectului (adică poți să respecti pe cineva sau ceva deoarece exemplifică sau pune în practică o anumită valoare).

⁴ Din perspectiva drepturilor omului, dreptul altei persoane la libertatea convingerilor trebuie să fie respectat întotdeauna, dar nu se poate acorda respect conținutului convingerilor care urmăresc să împiedice sau să încalce demnitatea, drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora. În cazul convingerilor al căror conținut nu poate fi respectat, restricțiile se aplică nu dreptului de a avea convingerile respective, ci libertății de a manifesta acele convingeri, dacă astfel de restricții sunt necesare pentru siguranța publică, protecția ordinii publice sau protecția drepturilor și libertăților altora (a se vedea Articolul 9 din Convenția europeană a drepturilor omului: www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf).

Responsabilitatea

Responsabilitatea este o atitudine față de propriile acțiuni. Aceasta apare atunci când o persoană are obligația de a acționa într-un anumit mod și merită laude sau reproșuri pentru a fi acționat sau nu în acel mod. O persoană responsabilă are capacitatea să reflecteze la propriile acțiuni, să formuleze intenții despre modul de a acționa și să execute acțiunile pentru care a optat. Responsabilitatea poate necesita curaj în măsura în care luarea unei atitudini principiale poate impune să acționezi pe cont propriu, să acționezi împotriva normelor comunității sau să contesti o decizie colectivă pe care o consideri greșită. Astfel, poate exista uneori o tensiune între spiritul civic și responsabilitatea morală.

Autoeficacitatea

Autoeficacitatea este o atitudine față de sine. Aceasta implică încredere în propria capacitate de a întreprinde acțiuni care sunt necesare pentru atinge anumite obiective. Această încredere necesită la rândul său convingerea că poți să înțelegi ceea ce se cere, să formulezi judecăți corespunzătoare, să selectezi metode potrivite pentru a realiza anumite sarcini, să treci de obstacole, să influențezi ceea ce se întâmplă în jurul tău.

Toleranța la ambiguitate

Toleranța la ambiguitate reprezintă o atitudine față de situații în care este perceput un grad semnificativ de incertitudine și în care sunt posibile interpretări multiple, uneori chiar opuse sau incompatibile. Astfel, termenul „toleranță” trebuie să fie înțeles aici în sensul său pozitiv de a accepta și a primi ambiguitatea (mai degrabă decât în sensul negativ de a îndura sau de a se împăca cu ambiguitatea). Astfel, toleranța la ambiguitate implică recunoașterea faptului că pot să existe perspective și interpretări multiple ale unei situații și că perspectiva proprie poate să nu fie cu nimic mai bună decât perspectivele altora, acceptarea complexității, a contradicțiilor și a lipsei de claritate, precum și disponibilitatea de a-și asuma sarcini și atunci când există numai informații incomplete sau parțiale, printr-o abordare constructivă.

ABILITĂȚI

O abilitate reprezintă capacitatea de a pune în practică tipare complexe, bine organizate de gândire sau de comportament, într-o manieră adaptivă, pentru a îndeplini un anumit scop sau obiectiv.

Abilitățile de învățare autonomă

Abilitățile de învățare autonomă sunt acele abilități de care o persoană are nevoie pentru a desfășura, a organiza și a-și evalua activitatea de învățare, în funcție de nevoile proprii, într-o manieră dirijată de sine și după propriile reguli, fără a fi îndemnată de alții. Aceste abilități sunt importante pentru o cultură a democrației fiindcă le dau posibilitatea oamenilor să învețe singuri despre aspectele politice, civice și culturale, apelând la surse multiple și diverse, la îndemână și nu numai, în loc să se bazeze doar pe agenți din mediul lor imediat care să le ofere informații despre aceste probleme.

Abilitățile de gândire critică și analitică

Abilitățile de gândire analitică sunt acele abilități care sunt necesare pentru a analiza materiale de orice fel (de exemplu, texte, argumente, interpretări, controverse, evenimente, experiențe), în mod sistematic și logic prin acțiuni precum: descompunerea materialelor și elemente constitutive; interpretarea semnificației fiecărui element; examinarea elementelor unele în raport cu altele; identificarea contradicțiilor și discrepanțelor; extragerea rezultatelor analizei pentru a formula concluzii logice și justificabile cu privire la întreg.

Abilitățile de gândire critică sunt acele abilități care sunt necesare pentru a evalua și a emite judecăți despre materiale de orice fel, prin acțiuni precum: evaluări pe baza coerenței interne și pe baza coerenței cu experiența și dovezile disponibile; judecăți cu privire la valabilitatea, exactitatea, acceptabilitatea, veridicitatea, adecvarea, utilitatea și/sau caracterul persuasiv al materialelor analizate; evaluare a ideilor preconceptuate și a motivelor celor care au creat materialele; elaborare de soluții alternative; cântărire a argumentelor pro și contra; extragere a rezultatelor într-un mod organizat și coerent.

Abilitățile de ascultare și observare

Abilitățile de ascultare și observare sunt abilități care sunt necesare pentru a înțelege ce spun alți oameni și pentru a învăța din comportamentul altor oameni. Pentru a înțelege ce spun alți oameni este nevoie de o ascultare activă – a fi foarte atent nu numai la ce se spune, ci și la cum se spune, prin tonul utilizat, volum, sonoritate, ritmul și fluența vocii și a fi atent și la limbajul corporal care însoțește vorbirea, în special mișcările ochilor, expresiile feței și gesturi.

Empatia

Empatia reprezintă setul de abilități necesare pentru a înțelege și a se raporta la gândurile, convingerile și sentimentele altor oameni și a vedea lumea din perspectiva altor oameni. Empatia presupune capacitatea de a ieși din propriul cadru de referință psihologic și capacitatea de a percepe și de a înțelege cadrul de referință psihologic și perspectiva altei persoane. Această abilitate este fundamentală pentru înțelegerea afilierilor culturale, a viziunilor asupra lumii, convingerilor, intereselor, emoțiilor, dorințelor și nevoilor altor oameni.

Flexibilitatea și adaptabilitatea

Flexibilitatea și adaptabilitatea dau posibilitatea adaptării într-un mod pozitiv la noutate și schimbare, la așteptările sociale sau culturale, la stilurile de comunicare și comportamentele altor oameni. Ele permit adaptarea tiparelor de gândire, simțire sau comportament ca răspuns la noi împrejurări neprevăzute, experiențe, întâlniri și informații. Flexibilitatea și adaptabilitatea, astfel definite, trebuie să fie distinse de adaptarea neprincipială sau oportunistă a comportamentului pentru beneficiul sau câștigul personal. De asemenea, trebuie să fie distinse de adaptarea impusă cu forța din exterior.⁵

⁵ De exemplu, nu trebuie să fie niciodată acceptată asimilarea impusă a minorităților culturale de către cultura majoritară. Toate persoanele au dreptul fundamental de a-și alege afilierile culturale, convingerile și stilul de viață.

Abilitățile lingvistice, de comunicare și plurilingve

Abilitățile lingvistice, de comunicare și plurilingve sunt acele abilități care sunt necesare pentru a comunica eficient și corespunzător cu alți oameni. Acestea includ, printre altele, capacitatea de exprimare a propriilor convingeri, opinii, interese și nevoi, explicând și clarificând idei, susținând, promovând, argumentând, judecând, discutând, dezbătând, convingând și negociind, capacitatea de a utiliza mai multe limbi sau variante de limbi, capacitatea de a se exprima cu încredere și fără agresiune, într-un mod care respectă demnitatea și drepturile celorlalte persoane, capacitatea de a recunoaște diferite convenții de comunicare (verbală și non-verbală) și de a-și adapta și modifica propriul comportament la contextul cultural predominant, capacitatea de a adresa întrebări de clarificare într-un mod adecvat și sensibil și de a gestiona dificultățile în comunicare, de exemplu, cerându-le celorlalți să repete sau să reformuleze sau oferind reformulări, corectări sau simplificări ale comunicărilor proprii care au fost greșit înțelese, precum și capacitatea de a acționa ca mediator lingvistic în interacțiunile interculturale.

Abilitățile de cooperare

Abilitățile de cooperare sunt acele abilități care sunt necesare pentru a participa alături de alții la activități, sarcini și acțiuni comune și se referă la exprimarea punctelor de vedere și opiniilor în contextul unui grup și încurajarea celorlalți membri ai grupului să-și exprime punctele de vedere și opiniile într-un astfel de context, ajungerea la un consens sau compromis în cadrul unui grup, stabilirea obiectivelor grupului și urmărirea lor, aprecierea potențialului și contribuției tuturor membrilor grupului, încurajarea și motivarea altor membri ai grupului, împărtășirea cunoștințelor, experienței sau expertizei relevante cu grupul.

Abilitățile de gestionare a conflictelor

Abilitățile de soluționare a conflictelor sunt acele abilități care sunt necesare pentru a aborda, gestiona și soluționa conflictele într-un mod pașnic și se referă la reducerea sau prevenirea agresiunii și negativității și crearea a unui mediu în care oamenii să se simtă liberi să-și exprime diferitele opinii și preocupări fără frica de reprimare, recunoașterea diferențelor de putere și/sau statut ale părților aflate în conflict și luarea de măsuri pentru a reduce impactul posibil al unor astfel de diferențe asupra comunicării dintre acestea, gestionarea eficientă și reglarea emoțiilor, ascultarea și înțelegerea diferitelor perspective ale părților implicate în conflicte, contracararea sau reducerea interpretărilor greșite, identificarea elementelor comune pe baza cărora se poate construi un acord între părțile aflate în conflict, identificarea opțiunilor de soluționare a conflictelor și perfecționarea compromisurilor sau soluțiilor posibile.

CUNOȘTIȘTE ȘI ÎNȚELEGERE CRITICĂ

Cunoștințele se referă la informațiile deținute pe o anumită temă. Termenul de „înțelegere critică” este utilizat pentru a sublinia nevoia ca, în contextul proceselor democratice și interculturale, înțelegerea și aprecierea semnificațiilor asociate informațiilor să implice reflecția activă și evaluarea critică a ceea ce se înțelege și se interpretează.

Cunoștințele și înțelegerea critică referitoare la sine

Cunoașterea și înțelegerea critică a sinelui presupune cunoașterea și înțelegerea propriilor afilieri culturale, a propriei perspective asupra lumii, precum și a modului în care acestea influențează percepțiile, judecățile și reacțiile față de alte persoane. Aceasta include cunoașterea și înțelegerea supozițiilor și a ideilor preconcepute care stau la baza perspectivei proprii asupra lumii; conștientizarea propriilor emoții, sentimente și motivații, în special în contextele care presupun comunicarea și cooperarea cu alți oameni, precum și cunoașterea și înțelegerea limitelor propriei competențe și expertize.

Cunoștințele și înțelegerea critică referitoare la limbă și comunicare

Cunoașterea și înțelegerea critică a limbii și comunicării se referă la cunoașterea convențiilor de comunicare verbală și non-verbală acceptabile din punct de vedere social, valabile pentru limba folosită (limbile folosite), înțelegerea faptului că persoanele cu afilieri culturale diferite pot urma convenții de comunicare verbală și non-verbală diferite de cele proprii, care au sens din perspectiva lor, chiar și atunci când folosesc aceeași limbă, înțelegerea faptului că persoanele cu afilieri culturale diferite pot percepe semnificațiile comunicărilor în moduri diferite, înțelegerea impactului social și a efectelor diferitelor stiluri de comunicare, inclusiv înțelegerea felului în care diferite stiluri de comunicare pot intra în conflict sau duce la o întrerupere a comunicării, înțelegerea felului în care limba se leagă de supoziții, idei preconcepute, percepții, convingeri și judecăți.

Cunoștințele și înțelegerea critică referitoare la lume

Cunoașterea și înțelegerea critică a lumii se referă în cadrul modelului competențelor pentru cultură democratică în special la următoarele aspecte:

- a) Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la politică și la legi;
- b) Cunoștințe și înțelegerea critică referitoare la drepturile omului;
- c) Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la cultură și culturi;
- d) Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la religii;
- e) Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la istorie;
- f) Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la mass-media;
- g) Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la economie, mediu și sustenabilitate.

Descriptorii de competențe

Cadrul de referință oferă un set descriptori pentru fiecare din cele 20 de competențe. Acești descriptori ajută la operaționalizarea competențelor și oferă instrumente pentru elaborarea curriculumului, predare, învățare și evaluare. Descriptorii de competență reprezintă enunțuri formulate pozitiv care descriu comportamente observabile ce arată că persoana în cauză deține la un anumit nivel competența respectivă. Pentru a fi relevanți pentru curriculum, predare, învățare și evaluare, descriptorii sunt formulați utilizând limbajul specific formulării rezultatelor învățării. Volumul 2 al Cadrului de referință conține 447 de descriptori validați, dintre care 135 sunt considerați descriptori cheie și corespund unuia dintre cele trei niveluri de competență (de bază, intermediar și avansat). Procedura statistică utilizată pentru a grada descriptorii garantează faptul că dacă o persoană manifestă comportamentul corespunzător descriptorului la nivel avansat, atunci este foarte probabil că persoana aceea va fi capabilă să manifeste și comportamentele corespunzătoare descriptorilor la nivelurile de bază și intermediar pentru aceeași competență.

Descriptorii pot fi utili ca puncte de referință pentru elaborarea curriculumului la diferite niveluri, de la curriculumul național la curriculumul la decizia școlii, cât și pentru proiectarea, implementarea și evaluarea activităților de învățare.

Colecția de descriptori trebuie să fie văzută ca un set de instrumente din care se pot alege și combina cele mai relevante elemente, ținând cont de nivelul cursanților și de contextul specific. Atunci când se aleg descriptorii relevanți care să fie stabiliți ca rezultate anticipate ale învățării, este important să se țină cont de faptul că activitățile de învățare trebuie să ofere oportunități pentru ca toți elevii/studentii să avanseze la niveluri mai ridicate de competență sau să-și stabilizeze și consolideze nivelul pentru diverse competențe. Astfel, obiectivul nu trebuie să fie fixat prea sus, prin concentrarea pe descriptorii de nivel avansat, atunci când un număr mare de elevi/studenti nu sunt pregătiți pentru acest lucru, și nici prea jos, alegând doar descriptorii la nivelul de bază, atunci când posibilitățile elevilor/studentilor sunt mai mari. Acest lucru are legătură și cu o altă utilizare importantă a descriptorilor, și anume evaluarea. Descriptorii se referă însă la nivelul general de competență, nu doar la performanța într-o situație sau activitate de învățare specifică. Faptul că descriptorii sunt formulați exclusiv în termeni pozitivi, identificând ceea ce pot face elevii, înseamnă că absența comportamentelor respective trebuie să orienteze intervențiile educative viitoare și nu să fie utilizată pentru a categoriza sau eticheta elevii.

Descriptorii sunt relevanți și pentru autoevaluare și ca mijloc de sprijinire a reflecției critice asupra învățării, indiferent dacă are loc într-un context educațional formal, nonformal sau informal. Elevii pot folosi descriptorii pentru a analiza modul în care s-au purtat în situații specifice relevante din trecut și a se gândi la ceea ce ar putea face în viitor.

Lista descriptorilor este disponibilă la www.ccd.intercultural.ro. Este posibilă selectarea unui set de descriptori care să orienteze planificarea și evaluarea unor activități de învățare.

Abordarea la nivelul întregii școli

Pentru ca democrația și drepturile omului să devină o realitate în viața de zi cu zi a unei societăți, acestea trebuie să devină o realitate în viața de zi cu zi a școlii. Școala este locul în care deseori tinerii au prima oportunitate în afara familiei de a-și forma și a exercita competențele democratice de care au nevoie pentru implicarea activă și conviețuirea într-o societate diversă.

O abordare la nivelul întregii școli a promovării competențelor pentru cultură democratică are în vedere toate aspectele vieții școlare – programele școlare, metodele și resursele didactice, structurile și procesele de conducere și de luare a deciziilor, politicile și codurile de conduită, personalul și relațiile personal-elevi, activitățile extra-curriculare și legăturile cu comunitatea. Aceasta influențează pozitiv și rezultatele generale ale elevilor și crește nivelul lor de satisfacție în viață. Elevii care simt că fac parte dintr-o comunitate școlară și se bucură de relații bune cu părinții și profesorii lor au o probabilitate mai mare de a avea rezultate școlare mai bune și de a fi mai mulțumiți de viața lor.

Viața școlară are multe fațete. Există cel puțin trei arii cheie care trebuie să fie luate în considerare ca parte a unei abordări la nivelul întregii școli pentru a dezvolta o cultură democratică în școală și competențele pentru cultura democratică ale elevilor: predarea și

Învățarea, conducerea școlii și cultura școlară și cooperarea cu comunitatea. Aceste trei arii nu sunt în totalitate separate, ci se suprapun parțial, ceea ce înseamnă că acțiunile legate de o arie vor avea un impact asupra celorlalte. Totuși, este important să nu uităm că a crea o școală democratică funcțională, integrând astfel principiile democrației, drepturilor omului și interculturalismului în toate ariile, este un proces gradual și necesită timp.

Predarea și învățarea

Curriculumul de la ariile curriculare Om și societate, respectiv Limbă și comunicare, vizează în mod direct și explicit elemente din modelul competențelor pentru cultură democratică. Dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică nu trebuie însă lăsată exclusiv în responsabilitatea activităților legate de aceste arii curriculare. Curriculumul și planificarea lecțiilor, metodologia de predare și învățare, la orice disciplină școlară, precum și activitățile extra-curriculare, oferă oportunități pentru a învăța despre democrație și drepturile omului și de a dezvolta competențele pentru cultura democratică.

Prin atitudinea și comportamentul lor în cadrul activităților educative, prin modul în care interacționează cu elevii, toți profesorii transmit, conștient sau inconștient, intenționat sau neintenționat, către elevi valori și atitudini. Este așadar important ca profesorii să promoveze la clasă, indiferent de materia predată și de tema abordată, valorile și atitudinile specificate în Cadrul de referință.

O serie de atitudini și abilități, ca și asumarea valorilor, se dezvoltă și prin modul de organizare a procesului de învățare, indiferent de conținutul vizat. Astfel, activitățile de învățare prin cooperare, cele de învățare bazată pe proiect și cele ce presupun analiza critică a unor puncte de vedere diferite asupra unui subiect, sunt direct relevante pentru dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică la orice disciplină.

Conducerea școlii și cultura școlară

Un etos al unei școli incluzive, care este sigură și primitoare, în care relațiile între membrii personalului și între personal și elevi sunt pozitive și unde toată lumea simte că are un rol și că drepturile omului sunt respectate, va facilita mai bine dezvoltarea competențelor pentru cultura democratică. Aceste aspecte ar trebui regăsite între altele în:

- **Procesele de dezvoltare școlară**, elaborarea, implementarea și evaluarea Planului de Dezvoltare Instituțională și a planurilor anuale, atât în ceea ce privește gestionarea participativă și democratică a acestor procese, cât și în privința includerii în conținutul acestor documente a aspectelor legate de competențele pentru cultură democratică.
- **Procesele de luare a deciziilor**, prin stabilirea de proceduri incluzive și participative referitoare la stabilirea agendelor și participarea la decizii.
- **Regulamentele și politicile școlii**, ce pot fi formulate astfel încât să reflecte valorile și principiile unei culturi democratice, inclusiv politicile cu privire la teme precum egalitatea și combaterea discriminării sau programele anti-bullying.

- **Participarea elevilor**, prin oportunități de exprimare a punctelor de vedere cu privire la teme care îi preocupă, atât în legătură cu școala, cât și cu probleme mai generale, și susținerea participării la luarea deciziilor în școală și în comunitate, de exemplu, prin discuții la clasă, consiliile elevilor, sondaje și cutii cu sugestii, reprezentarea la reuniuni de lucru tematice, prezentări la adunările școlii sau cluburi de dezbateri.

Cooperarea cu comunitatea

Relațiile unei școli cu comunitatea mai largă – inclusiv părinții, autoritățile, ONG-uri, universități, agenți economici, mass-media, personalul din domeniul sănătății, precum și parteneriatele cu alte școli – pot contribui la încurajarea unei culturi a democrației în școală. Școlile care formează parteneriate cu ONG-uri, de pildă, pot beneficia de acțiuni precum mai multe oportunități de formare, vizite, și sprijin pentru proiecte. Legăturile strânse cu comunitatea pot ajuta școlile și să abordeze probleme relevante ale comunității.

Dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică prin activități de învățare bazate pe proiect

Învățarea bazată pe proiect este o abordare pedagogică potrivită în mod deosebit pentru dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică deoarece contribuie la dezvoltarea unei combinații de valori, atitudini, abilități, cunoștințe și înțelegere critică. Poate fi folosită în cadrul unei discipline anume, dar este potrivită și în activitățile interdisciplinare și pentru abordarea aspectelor transversale. Rolul profesorilor în procesul de învățare pe bază de proiecte este cel de facilitatori ai învățării. Elevii urmează instrucțiunile date de profesori în ceea ce privește etapele prin care trebuie să treacă, dar, în ceea ce privește conținutul, decizia le aparține în cea mai mare parte. Instrumentul principal al profesorilor este întrebarea, nu răspunsul. Profesorii trebuie să îi încurajeze pe elevi să coopereze, să se sprijine, să-și ofere feedback și să reflecte asupra ceea ce descoperă, precum și asupra interacțiunilor dintre ei.

Proiect: Cetățeanul este o metodă de învățare bazată pe proiect⁶ care contribuie la dezvoltarea unui mare număr de elemente de competențe pentru cultură democratică. Timp de 10-12 săptămâni, o clasă sau grupă de elevi se implică într-un proces care constă în studierea unei probleme din comunitatea locală care poate fi rezolvată printr-o politică publică adoptată la nivel local prin realizarea a opt pași:

1. **Identificarea problemelor comunității ce necesită politici publice – Înțelegerea conceptului de politică publică și elaborarea unei liste de probleme care afectează comunitatea locală.**
2. **Selectarea unei probleme a comunității care poate fi rezolvată printr-o politică publică locală pentru a fi studiată mai în profunzime. Alegerea este făcută de elevi folosind proceduri democratice de luare a deciziilor.**

⁶ Această metodologie a fost dezvoltată de Center for Civic Education, S.U.A. și promovată la nivel internațional prin intermediul rețelei CIVITAS. Institutul Intercultural Timișoara este promotorul acestei metode în România. Metoda este menționată în programele școlare de educație socială. Susținerea aplicării metodei este realizată în parteneriat cu Ministerul Educației Naționale și cu sprijinul Romanian-American Foundation. Mai multe detalii despre metodă puteți afla la: www.cetateanul.intercultural.ro

3. **Culegerea de informații** despre problema selectată dintr-o varietate de surse, incluzând autoritățile locale responsabile, cetățenii afectați de problemă, experți, reprezentanți ai societății civile, internetul etc.
4. **Elaborarea unei propuneri de politică publică** pe baza analizei unor soluții posibile, scoțând în evidență avantaje și dezavantaje, cu descrierea politicii publice propuse, a impactului său așteptat, a costului, a procedurii de adoptare și argumentarea compatibilității cu principiile drepturilor omului, precum și cu legislația națională și europeană.
5. **Dezvoltarea unui plan de acțiune**, un plan de advocacy pentru a atrage susținere la nivel local pentru soluția propusă și pentru a convinge autoritățile publice să o adopte.
6. **Crearea unui portofoliu** structurat în: explicarea problemei, examinarea alternativelor de soluționare a problemei, propunerea de politică publică și planul de acțiune.
7. **Prezentarea portofoliului** într-un eveniment public organizat la nivelul școlii și/sau la nivel local/regional.
8. **Reflectarea asupra experienței** și asupra competențelor dobândite în cadrul acestui proces de învățare.

Parcurgând etape acestui proces, elevii trebuie să lucreze împreună în grupuri mici, să interacționeze în diferite moduri cu diferiți persoane, organizații și instituții din comunitate, să comunice și să le explice altor persoane concluziile și propunerile lor și să gestioneze întregul proces împreună.

Această metodă contribuie la dezvoltarea unui ansamblu de elemente de competență:

- abilități de învățare autonomă și auto-eficacitate: elevii vor identifica surse de informații, vor verifica veridicitatea acestora și vor organiza procesul de colectare a datelor și elaborarea produsului pe cont propriu;
- abilități de gândire critică și analitică: în ceea ce privește înțelegerea, procesarea și organizarea informațiilor, dar și reflecția asupra experienței de învățare;
- abilități de ascultare și observare, mai ales în etapa de colectare a informațiilor;
- empatie, flexibilitate și adaptabilitate, abilități de cooperare și abilități de gestionare a conflictelor, precum și atitudini ca respect, responsabilitate și toleranță la ambiguitate;
- abilități de comunicare: orală, în scris, discurs public, multilingvism.

De asemenea, procesul stimulează și:

- Valorizarea demnității umane și a drepturilor omului;
- Valorizarea democrației, justiției, egalității, dreptății și statului de drept;
- Spiritul civic și cunoștințele și înțelegerea critică referitoare la drepturile omului, democrație, dreptate și politică;

În funcție de tema aleasă de elevi, care poate fi relaționată cu mediul înconjurător, dezvoltare durabilă, diversitate culturală, migrație, mass-media etc., se dezvoltă și cunoștințele și înțelegerea critică referitoare la lume.

Pentru a primi sprijin în vederea aplicării acestei metode și în scopul utilizării Cadrului de referință în ansamblul activităților, școlile sunt invitate să se înscrie pe platforma www.cetateanul.intercultural.ro. Tot acolo sunt disponibile informații despre cursurile adresate profesorilor pe această temă.